

JUBILEJI

BOŽO OTOREPEC – SEDEMDESETLETNIK

Znanstveni svetnik in redni univerzitetni profesor Božo (Božidar) Otorespec dolguje v skladu s tradicijo svoje ime rojstnemu datumu - 24. december 1924, ko je zagledal luč sveta v kraju Sv. Petar Orehovec pri Križevcih na Hrvaškem. Tja je družino privedla očetova državna služba, zaradi katere je šla selitev še naprej proti jugu, v Suvo Reko pri Prizrenu in v Skopje. Šolska leta pa je Božo vendar prebil v Sloveniji - v Braslovčah in na celjski gimnaziji. Brž ko je bilo mogoče, se je 1.1945 vpisal na Filozofsko fakulteto v Ljubljani, kjer je poleti 1.1951 diplomiral z odličnim uspehom iz zgodovine in z lepim uspehom tudi iz geografije. Očitno so po naravi vztrajnega in natančnega študenta že med študijem privlačevale pomožne zgodovinske vede v solidni šoli Milka Kosa. Tako je že pred diplomom, od januarja do avgusta 1950 z uspehom 9,8 opravil arhivistični tečaj v Dubrovniku, na katerem so predavale avtoritete, kot so bili Viktor Novak, Milko Kos, Ilija Sindik in Miroslav Brandt. Takoj po tečaju se je Otorespec zaposlil v Mestnem arhivu Ljubljane (danes Zgodovinskem arhivu). Ob delu se je 1954/55 izpopolnjeval na dunajskem Institutu za zgodovinske raziskave. V arhivu je - če ne štejemo nekajmesečnega presledka, ko je delal v Mestnem muzeju - delal dobrih osem mesecev več kot dvajset let, do konca decembra 1971. Potem ko je nastopil delo na SAZU oz. pri njenem Znanstvenoraziskovalnem centru, pri raziskovalni enoti za zgodovino (spremenljivega imena), je Akademiji ostal zvest polnih 22 let, dokler ni stopil v pokoj s koncem leta 1993.

Ko je prišel na Akademijo, je že štiri leta predaval pomožne zgodovinske vede na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Prevelika kritičnost do lastnega dela je bila vzrok, da je svojo disertacijo pustil dozorevati do leta 1986, ko jo je proti koncu leta uspešno ubranil. Po promociji sta sledila napredovanje v znanstvenega svetnika (1987) in kmalu nato (1988) izvolitev za rednega profesorja za pomožne zgodovinske vede. Kot je pri znanstvenih poklicih navada, upokojujev ni vplivala ne na vrsto dela ne na delovne navade.

Znanstvenika spoznavamo v prvi vrsti po objavljenem delu. V naslednjem skušam jubilaritova dela razporediti v smiselne skupine. Kot pri vsakem šteju te vrste ostre ločnice med skupinami ne more biti, globalna podoba pa bo najbrž dovolj jasna.

Po številu naslovov so na prvem mestu pomožne zgodovinske vede, s katerimi je Otorespec - nedvomno na pobudo Milka Kosa - prvič stopil na plan v Enciklopediji Jugoslavije leta 1958 s prispevkoma o grbih in heraldiki. V števi sorodno sfragistiko (1968) je ta tematika prevladovala do časa, ko je začela 1.1987 izhajati Enciklopedija Slovenije. Tedaj je Otorespec postal glavni avtor s področja pomožnih zgodovinskih ved in je hkrati prevzel podobno vlogo v novi izdaji Enciklopedije Jugoslavije (diplomatika, genealogija v Sloveniji), dokler je pač izhajala.

Da pa pomožne zgodovinske vede v Otorespevi bibliografiji ne stoje na uglednem mestu samo po številu naslovov (pri čemer zgoščenih enciklopedijskih člankov nikakor ne podcenjujemo), temveč tudi po tehtnosti, dokazuje Otorespevo glavno objavljeno delo, knjiga o srednjeveških pečatih in grbih mest in trgov na Slovenskem (1988), to je objava disertacije, ki daleč presega normalne zahteve za tako vrsto dela. Vsebinsko daje knjiga več, kot obeta naslov in že kar izpolnjuje nekaj nalog, ki si jih ponekod v Evropi zastavljajo "knjige mest". Po svoji široki zasnovi knjiga izstopa iz okvira pomožnih zgodovinskih ved. V disertaciji je avtor zajel štirinajst kranjskih meščanskih naselbin, dvanajst iz Slovenske Štajerske, šest Koroških in pet na zahodnem obmejnem pasu, vključno s Čedadom. Za vsa ta mesta je izčrpno prikazano vse doslej znano gradivo o srednjeveških pečatih in grbih mest in trgov. Neštete drobce iz publikacij, še več pa iz domačih in tujih arhivov ter muzejskih zbirk je jubilarant z vestnim in drobnim delom v mnogih letih zbral v izredni množini. Mnoge bistvene podatke je šele sam odkril in druge, iz literature vzete, postavil na pravo mesto. Tudi precejšen del podob je sploh nov. Nešteti doslej raztreseni in v veliki meri neznan podatki so urejeni v pregledno celoto, v kateri je moč najmanjše podrobnosti po potrebi preveriti s pomočjo izredno izdelane dokumentacije. V delu se združuje analiza z zaključenim sintetičnim prikazom izbrane snovi. Otorespevo delo je doslej ne le najobsežnejše, temveč tudi najbolj temeljito delo o sfragistiki in heraldiki v slovenski zgodovinski literaturi in se bo uvrstilo med njena standardna dela. Ker so grbi in pečati pomembni tudi v likovnem pogledu, vsebuje delo tudi za umetnostno zgodovino mnogo porabnega gradiva, ki je stilno pričevalno in hkrati zgodovinsko dokumentarno.

Druga skupina po številu naslovov (približno polovica v primeri s prejšnjo skupino) so kratki pregledi lokalne zgodovine posameznih krajev ali prispevki k tej zgodovini. Če ne štejemo objav

virov, je na prvem mestu Kamnik, ki mu sledi Ljubljana z okolico, nato pa Mengeš in slednjič vrsta drugih krajev, večidel mest. Kopica podatkov v deloma enciklopedijskih člankih daje slutiti množico informacij, ki stoji za njimi.

Objave virov so tretja skupina. Če bi jim prišteli tudi tri recenzije s tega področja, bi skoraj dosegle število razprav iz krajevne zgodovine. Tretje mesto po kvantiteti pa velja le za štete naslovov, po skupnem obsegu pa so očitno (ne da bi prešteval strani) nedvomno na prvem mestu. V Mestnem arhivu je Otorepec z vzorno vztrajnostjo od 1956 do 1968 praktično vsako leto objavljal srednjeveške listine in prepise nekaterih rokopisnih knjig; samo listin je okoli osemsto. (Delež drugih avtorjev, Josipa Žontarja in Sama Pahorja, je bil v primerjavi z Otorepečvim neprimerno manjši.) Gradivo je izhajalo v mapah na razmnoženih kartotečnih listih. Ta način objave gotovo ni ustrezal tradicionalnim zahtevam, ravno zato pa je - kot sem razložil na platnicah objav omogočil izhajanje neodvisno od datuma listin. Če bi čakali na to, da bomo poznali vse srednjeveške listine, jih obdelali in objavili po kronološkem zaporedju v vezani knjigi, bi marsikatera doslej objavljena razprava drugih avtorjev ne bila mogoča, vsaj za sebe lahko tako trdim. Za izbor listin je zadoščalo, da je bil objavljeni dokument kakorkoli v zvezi z Ljubljano pred letom 1500, čeprav je bilo mesto le omenjeno. Veljalo je tudi pravilo, da se listina objavi v celoti, skupaj s formulami, čeprav se te morda včasih ponavljajo. Gradivo za zgodovino Ljubljane je torej več kot gradivo za mestno zgodovino, je jedro bodočega slovenskega diplomatarja. Moram obžalovati, da po Otorepečvem prihodu na Inštitut SAZU, Akademija ni nadaljevala Otorepčeve kartotečne serije, ki jo je začel Mestni arhiv, seveda za širši prostor, z nekaj več denarja in v uglednejši obliki. (Da je tako objavljjanje koristno, potrjuje dejstvo, da se je zanj odločil tudi Maribor.) Razumljivo je, da v kartotečni seriji niso bili lokalizirani vsi v listini omenjeni kraji, saj je šlo predvsem za Ljubljano in za takojšnjo uporabnost, lokalizacija pa je ostala naloga za poznejšo, vsem standardom ustrezno ugledno edicijo, ki pa je - kot vemo - še dolgo ne bo. Za neugledno obliko prevzemam vso odgovornost v prepričanju, da je Otorepec ustvaril s temi dvanajstimi zvezki eno izmed temeljnih viroslovnih del za zgodovino slovenskega srednjega veka.

Za drugo večjo objavo, ki je pomembna za gospodarsko zgodovino, namreč za objavo dveh ljubljanskih trgovskih knjig iz prve polovice šestnajstega stoletja, je Otorepec izdelal zanesljiv prepis in prispeval vrsto detajlnih podatkov. Gozdni red za Istro, Furlanijo in Kras (1541), privilegijska knjiga Kamnika (1528), regesti o koroškem kmečkem uporu (1478) in Ortenburški gozdni red (1406) se z regesti številnih samostanskih listin uvrščajo v ugledno družbo Otorepečvih objav.

Po številu skoraj enaka, po obsegu morda nekoliko manjša je skupina krajših in daljših prikazov zgodovine gradov in prispevkov s področja genealogije. Kdor si ne zna predstavljati, koliko drobnega, zgovornega gradiva je nakopičenega v takih člankih, naj prebere npr. razpravo Stari grad pri Novem mestu in njegovi lastniki. Čeprav sem se zgodaj navadil visoko ceniti Otorepčovo delo, sem bil ob tej razpravi znova presenečen nad živo podobo, z neizmernim potrpljenjem sestavljeno iz neštetihi drobnih zrn.

Če bi se ob tem razpisal o nekaterih biografskih, arhivističnih in drugih delih, bi doslej povedanemu mogel komaj kaj bistvenega dodati.

Gotovo prevladuje in je v splošnem upravičeno prepričanje, da je bibliografija najbolj pričevalna in popolna podoba neke osebne znanstvene ustvarjalnosti. Za predstave, ki si jih o avtorju ustvarijo široki strokovni krogi to nedvomno drži. Domnevam pa, da so te predstave včasih tudi pomanjkljive, v Otorepečvem primeru pa se domneva spremeni v gotovost. Njegovo najbolj obsežno in splošno pomembno delo namreč tiči v eni sobici Zgodovinskega inštituta Milka Kosa in je v ožjih krogih znano kot Otorepčeva kartoteka. Nastajala je v teku več kot štirih desetletij sistematičnega dela na arhivskem in institutskem delovnem mestu. V njej je prepisano srednjeveško listinsko gradivo za Slovenijo, kolikor je znano in kolikor je Otorepec pač mogel priti do njega. S spredaj omenjenimi objavami je zajet le razmeroma majhen del vsega tega bogastva. Čeprav zbirka ni objavljena, pa je praktično javna. Kdor izkaže kolikor toliko resen znanstveni interes, včasih tudi iz gole uslužnosti, mu jubilatant postreže tako z gradivom kot tudi s pojasnili. Pogosto tudi na lastno pobudo opozori na kak podatek, za katerega ve, da bo drugega zanimal. Pri uporabi podatkov iz Otorepčeve kartoteke, se njegovo avtorsko delo kar prerado pozablja.

Sadovi jubilatantovih vztrajnih prizadevanj tako prehajajo v dela raznih zgodovinskih strok, včasih neopaženo, včasih bolj opaženo, včasih pa tudi v obliki soavtorstva. V tej zvezi lahko postanem bolj subjektiven. V sodelovanju več sodelavcev je izšla publikacija Šestdeset let mestnega arhiva ljubljanskega, Ljubljana 1958. Pod imenom naju obeh sta izšla v francoski reviji (Archivum) obsežnejša razprava o notarskih arhivih v Jugoslaviji (1962) in informativni članek o Mestnih arhivih v Sloveniji (1963). Temeljni del gradiva je zbral Otorepec, jaz sem sestavil besedilo in po potrebi gradivo razširil. To naj omenim, ker moj soavtor obeh del ne navaja v svoji bibliografiji. Velik delež je jubilatant imel pri pisanju in redakciji doslej edine zaokrožene, čeprav zelo strnjene, zgodovine

Ljubljane, pa tudi pri pripravi njene trojezične izdaje, ki je tudi ni vnesel v lastno bibliografijo. Brez Otorepčevega odločilnega sodelovanja tudi ne bi bilo naše (poleg naju še Valenčičeve) objave dveh ljubljanskih trgovskih knjig iz prve polovice šestnajstega stoletja. Za marsikatero nadaljnjo razpravo mi je Otorepec rad pokazal gradivo, npr. o Baumkircherju, o taborih, o potovanju cesarja Friderika v Ljubljano (ki me je zanimalo v zvezi s kranjsko Zlato bulo) in tako dalje.

Gotovo popolne izdaje srednjeveških listin naša generacija ne bo dočakala, slovenski narod pa tudi še dolgo ne. Morda bo to še najhitreje mogoče na disketah. Nekatere smiselno zaokrožene izdaje gradiva pa od njegovega zbiratelja in obdelovalca vendarle še nujno pričakujemo, saj vemo, da so praktično dozorele.

V najtesnejši zvezi s sestavo diplomatarja je jubilatovo delo v tujih arhivih, najbolj pa njegovo delo za izvedbo arhivske konvencije z Avstrijo iz leta 1923. Delo, začeto 1958, sega od evidentiranja zahtevkov do pogajanj in končnega prevzema. Da je Slovenija dobila precej izvirnega srednjeveškega gradiva, je po strokovni plati velika Otorepčeva zasluga, ki mu jo je Arhivsko društvo Slovenije priznalo z izvolitvijo za častnega člana.

Med manj vidne jubilatove dejavnosti prištevam njegovo delo v arhivu, ki je bilo po sili razmer včasih daleč od akademske vzvišenosti in včasih naravnost banalno, vendar ga je opravljal zanesljivo in disciplinirano, prav tako, kot je nekaj let vodil upravo instituta. Naj še omenim, da je leta 1953 sodeloval pri ustanavljanju Kronike, časopisa za krajevno zgodovino, ki ji je ostal do danes zvest sourednik. V svojem dolgoletnem delu v dveh službah je vedno sodeloval z drugimi v kolegialnem duhu.

Pri vseh teh dejavnostih ni ostal oddaljen od sodobnega življenja, nasprotno, čedalje bolj se ga udeležuje, pri čemer postane očiten njegov živi tehnični duh in zanimanje za razvoj. Kakšen je njegov svetovalski delež pri ponovnem uvajanju raznih grbov, zlasti številnih krajevnih, ve le on sam, kot le on lahko oceni, kaj mu dolgujejo muzeji in biblioteke.

Slovensko zgodovinopisje veliko dolguje Božu Otorepcu. Upam, da govorim tudi v imenu te vede, ko želim jubилantu še mnogo delovnih let, v katerih bo - posebno z nekaterimi objavami virov, še povečal svoj prispevek k spoznavanju starejših obdobij slovenske preteklosti.

Sergij Vilfan

BIBLIOGRAFIJA PROF. DR. BOŽA OTOREPCA

Starejše bibliografije profesorja Boža Otorepca so izšle v: Biografije in bibliografije raziskovalcev SAZU I-II, Ljubljana 1976 in 1986 ter za vsako leto posebej v Letopisih Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

Pričujoča bibliografija skuša zajeti vse objave profesorja Otorepca. Urejena je po poglavjih: samostojne publikacije, razprave in članki ter ocene. Znotraj poglavij so enote urejene po kronološkem in abecednem redu.

Samostojne publikacije

Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku.

1. zvezek. Listine 1243-1397. - Ljubljana, Mestni arhiv 1956. 102 listini.

Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku.

2. zvezek. Listine 1299-1450. - Ljubljana, Mestni arhiv 1957. 100 listin.

Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku.

3. zvezek. Listine Mestnega arhiva ljubljanskega 1320-1470. - Ljubljana, Mestni arhiv 1958. 79 listin.

Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku.

4. zvezek. Listine Mestnega arhiva ljubljanskega 1471-1521. - Ljubljana, Mestni arhiv 1959. 73 listin.

Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku.

5. zvezek. Listine iz kodeksov Mestnega arhiva v Trstu 1326-1348. - Ljubljana, Mestni arhiv 1960. 100 listin.

Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku.

6. zvezek. Listine 1444-1499. - Ljubljana, Mestni arhiv 1961. 80 listin.

Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku.

7. zvezek. Listine 1243-1498. - Ljubljana, Mestni arhiv 1962. 100 listin.

Ljubljana, podobe iz njene zgodovine. - Ljubljana, Mestni arhiv 1962. 119 strani. (urednik in soavtor)

Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku.

8. zvezek. Register Krištofove bratovščine v Ljubljani 1489-1518. - Ljubljana, Mestni arhiv 1963. 74 strani.

Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku.

9. zvezek. Listine 1220-1497. - Ljubljana, Mestni arhiv 1964. 100 listin.

Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku.

10. zvezek. Listine 1144-1499. - Ljubljana, Mestni arhiv 1965. 100 listin.

Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku.

11. zvezek. Listine 1154-1361. Fevdna knjiga Jamskih 1453-1480. - Ljubljana, Mestni arhiv 1966. 44 listin, 18 strani.

Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku.

12. zvezek. Urbarji 1490-1527. - Ljubljana, Mestni arhiv 1968. 100 strani.

Stari in novi smledniški grad. Smlednik in okolica, stari grad, zgodovina. - Smlednik, Turistično društvo 1971. Str. 3-6. (soavtor I. Komelj)

Lexicon latinatis medii aevi Iugoslaviae. - Vol. 1, A-K. Zagreb 1973. 633 strani. (soavtor in sourednik)